

ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKU VE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER

Demet SATILMIŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası
İlişkiler Bölümü
demet619@gmail.com

Özet

Yirminci yüzyılın sonundan beri uluslararası toplumun karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de kitlesel insan hareketleri olmuştur. Devletler her ne kadar insan hakları çerçevesinde uluslararası mülteci hukukuna destek verip, mültecilere karşı gerekenlerin yapılması ve açık kapı politikası izlenmesi gerektiğini söyleseler de pratikte bu durumun yansımaları pek fazla görülmemiştir. Devletlerin bu konuda üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi ve mültecilerin mağduriyetlerinin giderilmesi için yapılan çok taraflı çalışmalar, Millet Cemiyeti'nden bu yana devam etmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü ile uluslararası mülteci hukuku büyük bir yol kat etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Çalışma kapsamında uluslararası mülteciler hukukunun tarihi gelişimi ve 2011 yılından beri Türkiye'nin önemli gündem maddelerinden biri olan Suriyelilerin hukuki durumu, Türkiye'de mülteci hukukunun gelişimi ile beraber tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci Hukuku, Sığınmacı, Göçmen, YUKK

Giriş

Sığınma olgusu ve mültecilik, milattan önceki yıllara kadar geriye dayansa da modern devletin kuruluşu olarak bilinen 30 Yıl Savaşları sonrası yaşanan toplu yer değiştirmeler, modern dönemin bilinen ilk örneğini oluşturmaktadır. Ancak günümüzdeki şekli ile kitlesel yer değiştirmeler ve uluslararası mültecilik sorunun ortaya çıkışı ise Balkan Savaşları sonucunda oluşmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası, imparatorlukların yıkılmasına paralel olarak milyonlarca insan Avrupa'nın çeşitli yerlerine sığınmak durumunda kalmıştır. O güne kadar eşine benzerine rastlanmamış bir savaş olan Birinci Dünya Savaşı'nın şoku henüz atlatılmamış, yaraları henüz sarılamamışken daha büyük bir felaket olan İkinci Dünya Savaşı yaşanmış ve yine milyonlarca insan gerek faşist yönetimlerin dayatmalarından kurtulabilmek adına gerekse savaş koşullarından dolayı mülteci konumuna düşmüştür. Özellikle bu dönemde Nazi Almanyası'ndan kaçan Yahudiler ve muhalif görüşlüler sığınma talebi ile aralarında Türkiye'nin de olduğu pek çok devlete başvuru yapmışlardır. Yine 1900'lü yılların son çeyreğinde sömürge altında bulunan devletlerin özgürlüklerini elde etmeleri ile beraber başta Afrika kıtasında olmak üzere, Latin Amerika ve Asya'da da kitlesel yer değiştirmeler görülmüştür.

Günümüzdeki şekli ile mülteciliğin uluslararası bir sorun olmaya başlamasındaki en büyük nedenlerin başında ise; iç savaş, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gelmektedir. Türkiye ise konumu itibari ile geçmişten günümüze hep bu kitlesel insan hareketlerinden en büyük payı alan devlet olmuştur. Transit geçiş ülkesi konumunda olan Türkiye, Suriye Krizi patlak verene kadar farklı dile, dine, ırka sahip hep çok insana mültecilik statüsü vermiş, geçici koruma sağlamış ve milyonlarca insanında temel hak ve hizmetlerden faydalanmasını sağlamıştır. Ancak Suriye'de meydana gelen krizin kısa sürede bir iç savaşa dönmesi, Suriye'de egemenliğin parçalanması ve yedi yıl olmasına karşın halen suların durulmaması üzerine, Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısı 3,5

milyonu aşmıştır. Buna karşın, Türkiye'nin imzaladığı uluslararası antlaşmalarda sadece Avrupa'dan gelen insanları mülteci olarak kabul edeceği beyanında olması, Suriyelilerin hukuki konumunun sorgulanmasına sebebiyet vermiştir.

Bu çalışma üç temel başlık etrafında oluşturulacak olup; ilk olarak, uluslararası mülteci hukukunun tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilecek, mülteci, sığınmacı, göçmen kavramları tanımlanarak, tanım sorunsalı ortadan kaldırılacaktır. İkinci olarak, Türkiye ve mülteci hukuku konusuna yer verilecek olup, burada Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu öncesi ve sonrası Türkiye'nin mültecilere bakış açısı verilecektir. Son olarak ise, ilk iki başlık altındaki bilgiler ışığında, Türkiye'de ki Suriyelilerin hukuki statüsünün ne olduğu açıklanarak çalışma tamamlanacaktır.

Uluslararası Mülteci Hukukunun Tarihî Gelişimi

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden bu yana iltica olgusu hayatın bir parçası olmuştur. M.Ö başlayan bu yer değiştirme hareketleri 20. yüzyıl ile beraber büyük bir ivme kazanmış ve 21. yüzyılın en önemli konularından biri haline gelmiştir. Yaşadıkları yerleri, zulüm, baskı, şiddet vb. gibi konular nedeni ile terk eden insanlar güvenli ve daha yaşanılabilir bir yer için sürekli yer değiştirmek durumunda kalmıştır. Zulüm, baskı, şiddet gibi katlanılmaz durumlardan kaçıp kurtulmak isteyen kişilerin, başka ülkelere, bölgelere göç ederek, güvenlik ve sığınma talepleri doğrultusundaki yer değiştirmeleri 'iltica'¹ kavramı ile somutlaşmıştır.

Çeşitli haklı nedenlerden dolayı başlayan bu yer değiştirmeler günümüzde kitlesel hale gelmiş olup, uluslararası güncel sorunların başında yerini almıştır. Bu başlık altında da uluslararası mülteciler hukukunun tarihsel gelişimi anlatılacak olup, uluslararası toplumun dünden bugüne bu konu hakkında nasıl çalışmalar yaptığı konusunda bilgi verilecektir.

¹ G.S. Goodwin-Grill ve J. McAdam, *The Refugee in International Law*. 3. Baskı, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 15.

Milletler Cemiyeti Dönemi

Mülteci hukukunun tarihsel gelişimi açısından ilk kayda değer çalışma, 1920'li yıllardan sonra Milletler Cemiyeti öncülü ile yapılmaya başlamıştır.² 20. Yüzyılın uluslararası ilişkiler tarihi açısından oldukça kritik ve önemli bir yıl olmuştur. Yüzyılın ilk çeyreğinde, 1912-13 Balkan Savaşı, 1914-18 Birinci Dünya Savaşı ve 1917 Bolşevik Devrimi gerçekleşmiş ve yaşanan bu savaşlar ve devrim neticesinde milyonlarca kişi hayatını kaybetmiş ve yine milyonlarca kişi mülteci konumuna düşmüştür. Yaşanan bu insanlar dramı sonucundaki ilk önemli çalışma ise 1921 yılında Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün Rus mültecilere yardım amaçlı MC'ye başvurması sonucu ortaya çıkmıştır. Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün bu başvurusu neticesinde ise sayıları bir milyonu aşan Rus mültecilere yardım etmek amaçlı Norveçli Fridjof Nansen'i Yüksek Komiser olarak görevlendirmiştir.³ Milletler Cemiyeti öncülüğünde kurulan ve mültecilerin korunması için kurulmuş olan, ilk uluslararası örgütlenme Rus Mülteciler için Yüksek Komiserlik olmuştur.

Rus mültecilerin ihtiyaçlarının giderilmesi için görevlendirilen Nansen'in sorumluluk alanı kısa süre sonra genişlemiş ve I. Dünya Savaşı, Balkan Savaşı, Kafkaslardaki karışıklıklar ve o dönem devam eden Türk-Yunan Savaşları neticesinde mülteci konumuna düşen Türk, Yunan, Ermeni ve Bulgar'ı da kapsamıştır.⁴ Nansen'in çabaları sonucunda ise mültecilere, "Nansen Pasaportu" olarak tarihe geçen seyahat ve kimlik belgesi verilmiştir.⁵ Bu pasaportun mültecinin statüsünü resmi olarak göstermesi nedeni ile uluslararası mülteci hukukunda ki yeri oldukça değerlidir.

² Nazlı Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, Ankara: Turhan Kitapevi, 2016, s. 8.

³ Mehmet Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Ankara: USAK, 2005, s. 6.

⁴ Alexander Betts ve Loescher Gill, *Refugees in International Relations*, New York: Oxford University Press, 2011, s. 8.

⁵ Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Ankara: Seçkin Hukuk, 2014, s. 223.

1931 yılındaki ölümüne kadar Nansen, mülteciler için pek çok çalışma yapmış ve mültecilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanabilmesini sağlarken bunu çok geniş kitlelere yaymayı da başarmıştır. 1933 yılına gelindiğinde ise, Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1933 Sözleşmesi, aralarında İngiltere ve Fransa'nın da olduğu sekiz devlet tarafından imzalanarak kabul edilmiştir. Mültecilere uluslararası koruma sağlamanın yanı sıra onların temel hak ve özgürlüklerden faydalanmalarını garantileyen bu sözleşme bu konuda ki ilk çok taraflı uluslararası antlaşmadır.⁶ Ayrıca uluslararası mülteci hukukun en önemli ilkelerinden biri olan 'geri göndermeme yasağı' ilk kez bu sözleşmede yer almıştır.

Hitler'in Almanya'nın başına geçmesi ile beraber başlattığı Nazi politikaları ile 1933 yılı sonlarından itibaren pek çok Yahudi ve muhalif Alman, Almanya'dan kaçarak mülteci konumuna düşmüştür. Almanya'dan Gelen Mültecilerin Durumuna İlişkin Geçici Düzenleme adı altında yapılan yeni düzenleme ile Almanya'dan gelen ve başka bir devletin korumasından faydalanmayan için diğerleri ile benzer ölçüde haklar tanınmıştır.⁷

Birleşmiş Milletler Dönemi

Hitler'in Almanya'nın başına geçmesi ile başlayan Yahudi ve muhalif avı, çok uzun bir zaman geçmeden yeni bir dünya savaşına dönüşmüş ve ilkinden daha yıkıcı bir katliam olan II. Dünya Savaşı gerçekleşmiştir. Savaş sonucunda milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, milyonlarcası da zorunlu göç etmek durumunda kalmıştır. O güne kadar bu denli büyük olmayan insan hareketleri, II. Dünya Savaşı sonucunda çarpıcı bir boyut almıştır. Bununla beraber dünya iki bloğa ayrılmış ve Doğu-Batı blokları adlandırılan

⁶ P. Fitzmaurice, Anniversary of the forgotten Convention: The 1933 Convention and the search for protection between the world wars, http://www.legalaidboard.ie/lab/publishing.nsf/content/The_Researcher_April_2013_Article_1.

⁷ Mürvet Ece Büyükçalık, Mülteci Hukuku'nun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014, s. 17-19.

bu bloklar birbirleri ile kıyasıya bir rekabet içine girmeye başlamıştır.

Millet Cemiyeti'nin artan sorunlar karşısında işlevsiz kalması üzerine de etkili bir güvenlik sistemi, insan hak ve özgürlükleri ve uluslararası alanda savaşı bir dış politika aracı olmaktan çıkarma gibi hedefler doğrultusunda Milletler Cemiyeti'nin bir tür devşirmesi, bir üst modeli olan Birleşmiş Milletler 1945 yılı itibari ile uluslararası sistemde yerini almıştır. BM'nin kurucu belgesinde iltica konusuna yer verilmemesine karşın durumun ehemmiyeti gereği BM, mülteciler için yeni bir örgütün kurulması için Ekonomik ve Sosyal Konsey'i görevlendirmiştir.⁸ Ağustos 1948 yılı itibariyle Uluslararası Mülteci Örgütü kurulmuştur. UMÖ'nün görevleri, mültecilerin kayıtları, statülerinin belirlenmesi, menşei ülkelere geri dönmeleri ya da yeni bir ülkeye yerleştirilmeleri gibi, mültecilerin hayatlarının her alanıyla ilgili faaliyetlerin sürdürülmesi üzerinedir.⁹ UMÖ Statüsü'nde UMÖ'nün görevlerinin yanı sıra ilk kez mülteci kavramının tanımına da yer verilmiştir. UMÖ Statüsü'ne göre mülteci, ırk, tabiiyet, politik düşünce ve dini inanışları nedeniyle zulüm gören ya da tabiiyetinde bulunduğu devlet tarafından koruma imkânı bulunmayan kişi olarak açıklanmıştır.¹⁰ Aynı statü, mültecileri menşei ülkelere göndermesinin o güne kadar tek çözüm olması tabusunu da yıkarak mültecilerin güvenli üçüncü ülkelere yerleştirilmesi imkânını da vermiştir.

İnsan haklarının gelişmesine katkı sağlamak amacı ile BM 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ni kabul etmiştir. İHEB bir bildiri olması dolayısıyla bağlayıcı nitelikte olmasa da; dünya devletlerinin büyük çoğunluğunun insan

⁸ M.T Odman, *Mülteci Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995, s. 26-27.

⁹ BM, Uluslararası Mülteci Örgütü Statüsü, 15 Aralık 1946, "Görev ve Yetkileri" - m. 2, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b37810.html>, Erişim, 09.07.2018.

¹⁰ Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, s.8.

haklarına ve temel hürriyetlere olan inançlarını ifade etmeleri hasebi ile etik olarak oldukça değerlidir.¹¹ İHEB, 14.maddesinde sığınma hakkına da yer vermesi nedeni oldukça önem arz etmektedir. Maddeye göre, herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etme ile bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görme hakkına sahiptir.¹² Mülteci tanımına yer vermeksizin sığınma hakkını tanımlayan İHEB, iltica hukukunun kurumsallaşması adında atılan adımlar arasında oldukça önemlidir. İlgili maddenin ikinci fıkrası ile de bu hakkın korunmaya çalışılması ve İHEB konusundaki uluslararası uzlaşma uluslararası mülteci sorununun çözümü adına da büyük önem arz etmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UMÖ kısa sürede büyük işler başarmış olsa da Doğu ve Batı Blokları arasında gerginliklerin artması BM'nin mültecilerle ilgili daha kapsayıcı ve kalıcı bir organ oluşturmasını zorunlu kılmıştır. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemde gerçekleştiren tüm hamleler siyasi olarak algılanmış ve mülteci sorunu ideolojik çatışmaların arasında kalmıştır. Sovyet Birliği liderliğinde ki Doğu Bloğu Batı'nın tüm eylemlerini kendilerine karşı ve ideolojik algıladıkları için mülteciler konusunda da bir adım atmamışlardır. MC döneminde ki komiserlik gibi BM döneminde de oluşturulan yapının Batı'nın çıkarları doğrultusunda yönlendirilecek bir komiserlik olacağını düşünmüşlerdir.¹³

Yaşanan tartışmaların ışığında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tüzüğü 14 Aralık 1950'de ABD'nin isteğine uygun olacak şekilde düzenlenmiş ve BM Genel Kurulunda kabul edilerek 1 Ocak 1951 tarihinde göreve başlamıştır.¹⁴ BMMYK'nin

¹¹ Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, 5. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976, s. 62.

¹² Büyükcılık, Mülteci Hukuku'nun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları, s. 27.

¹³ Gill Loescher, *Beyond Charity: International Cooperation and The Global Refugee Crisis*, New York: Oxford University Press, 1993, s. 55.

¹⁴ Odman, *Mülteci Hukuku*, s. 33.

temel misyonu, mülteciler için uluslararası koruma sağlamak ve mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler bulmak olmuştur.¹⁵ Ayrıca, “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olayların sonucunda ve ırkı, dini, milliyeti ya da siyasal görüşü nedeniyle zulüm görmekten haklı sebeplerle korkan, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu korkudan dolayı veya kişisel tercihi dışındaki sebeplerden dolayı söz konusu ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen; ya da bir ülkenin vatandaşlığına sahip olmayan ve eskiden sürekli ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, söz konusu korku sebebiyle ya da kendi kişisel tercihi dışındaki sebeplerle bu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen diğer kişiler” de mülteci olarak BMMYK’nın yetki ve sorumluluk kapsamına alınmaktadır.¹⁶ Tanımdan da anlaşılacağı üzere BMMYK konuya oldukça evrensel bir şekilde yaklaşmıştır.

Mültecilerin, sorunlarına kalıcı çözüm yolları bulmaya çalışmaktadır. Bu anlamda BMMYK, mültecilere kalıcı üç çözüm yolu sunmaktadır: Gönüllü geri dönüş, üçüncü bir ülkeye yerleştirme ve tarihsel anlamda yeni bir çözüm yolu olan yerel entegrasyon.¹⁷ İnsan haklarını gözeten BMMYK, sığınma hakkını da bu hakların en önemli parçası olarak görmekte gerek devletler bu konuda antlaşmalar yapmakta gerekse çeşitli mali fon ve projelerle devletleri ülkelerindeki mülteci ve sığınmacılar noktasında işbirliğine itmeye çalışmaktadır. Günümüzde de çalışma alanını genişleterek mülteci, sığınmacı, göçmen, vatansız pek çok farklı kategoride yardıma ihtiyaç duyan insanlara destek sağlamaya devam etmektedir. Çalışmalarını yürütürken devletlere destek verirken, devletlerden de destek gören BMMYK, Uluslararası Göç Örgütü başta olmak üzere, UNİCEF, FAO, WHO gibi çok sayıda

¹⁵ Goodwin-Grill ve J. McAdam, *The Refugee in International Law*, s.20.

¹⁶ BMMYK Tüzüğü 1950: m.6 detaylı bilgi için bakınız http://madde14.org/index.php?title=Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_M%C3%BClteciler_Y%C3%BCksek_Komiserli%C4%9Fi_T%C3%BCz%C3%BCC%C4%9F%C3%BC, Erişim 11.10.2018.

¹⁷ BMMYK, Kalıcı Çözümler: Nihai Hedef, <http://www.unhcr.org.tr/?page=58>, Erişim 10.07.2018.

uluslararası örgüt ile beraber çalışmalarını, projelerini yürütmektedir.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi

BMMYK mültecilerin durumlarını iyileştirmek adına çalışmalarına devam etmekteydi ancak vermiş olduğu kararların hukuken devletler açısından bir bağlayıcılığı yoktu. Bu yüzden iltica kaynaklı sorunları kalıcı bir şekilde çözemiyor ve anlamlı durumlar ortaya koyamıyordu. İltica sorunun çözümü için devletlerin uyacağı standartları kapsayan bir sözleşmeye ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu konu özelinde yapılan görüşmeler nihayet meyvesini vermiş ve Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1950 Tarihli ve 429 (V) sayılı Kararı ile toplanan konferansta kabul edilmiştir. 28 Temmuz 1951 tarihinde ise Cenevre'de imzalanmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.¹⁸

Mülteci hukukunun temel belgesi niteliğinde olan bu belge, mülteci haklarını ve uluslararası toplumun mültecilere yönelik sorumluluklarını düzenleyen ilk belge olması dolayısı ile oldukça önemlidir.¹⁹ Sözleşmenin 1/A(1) maddesi, MC'nin ve UMÖ'nün mülteci statüsü verdiği kişilerin haklarını saklı tutarak, onların herhangi gibi ayrı bir işleme gerek duymadan statülerinin devamını sağlamaktadır. Sözleşmenin 1/A(2) maddesi ise BMMYK tüzüğündeki mülteci tanımında bulunan zulüm görme nedenlerine ilave olarak "belirli bir toplumsal gruba mensup olmak" ifadesi eklenmiştir.²⁰ Buna göre, "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından

¹⁸ http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, Erişim 10.07.2018.

¹⁹ Elizabeth Lentini, "The Definition of Refugee in International Law: Proposals for the Future", *Third World Law Journal*, C. 5, S. 2, 1985, s. 187.

²⁰ Işıl Özkan, Göç, *İltica ve Sığınma Hukuku*, Ankara: Seçkin Hukuk, 2013, s. 79.

yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiler” mülteci olarak sayılmıştır.²¹ Bu tanım ile beraber 1930’ların geniş kapsamlı tanımını daraltılarak, daha dar kapsamlı ve bireysel yönü ağır basan bir tanım yapıldığı görülmektedir.

Sözleşmenin 1/B maddesi ise “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ibaresine açıklık getirmiş, bunu (a) bendinde “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” ve (b) bendinde “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” şeklinde ifade etmiş ve ayrıca sözleşmeye taraf olacak ülkelere bu iki seçenektan birini seçme hakkı tanınmıştır. Bu maddede görüldüğü üzere, mülteci tanımının kapsamına coğrafya ve tarih kısıtlamaları getirilmiştir.²²

Tarih kısıtlaması ile beraber 1 Ocak 1951’den sonra meydana gelen olaylar neticesinde kişiler tüm şartları taşısa da sözleşme dışı bırakılarak, mültecilik statüsü verilmemiştir. Tarih kısıtlamasındaki ölçüt ise, kişinin mülteci statüsünü kazandığı veya ülkesini terk ettiği tarih değil, mülteci statüsüne düştüğü tarihtir. Yani kişinin ülkesini terk etmesine neden olan olayın 1 Ocak 1951 tarihinden önce gerçekleşmesi veya bu olayın daha sonraki bir tarihte meydana çıkacak olan sonuçlarıyla bağlantılı olmasıdır.²³

Tarih kısıtlaması ile beraber getirilen coğrafi kısıtlamada ise, taraf ülkeler mülteci kapsamını isterlerse Avrupa’da gerçekleşen olaylar ile sınırlandırabilecek, isterlerse herhangi bir kısıtlama

²¹ Cenevre Sözleşmesi, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, Erişim 10.07.2018.

²² Mehmet Arif Türkdöğen, Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2018, s. 12.

²³ Türkdöğen, Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları, s. 12. Detaylı bilgi için bakınız BMMYK Tüzüğü, http://madde14.org/index.php?title=Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_M%C3%BClteciler_Y%C3%BCksek_Komiseri%C4%9Fi_T%C3%BCz%C3%BCc%C4%9F%C3%BC.

olmadan tüm dünya genelinde gerçekleşen olayları mülteci kapsamı içerisine alabileceklerdir.²⁴

Cenevre Sözleşmesi, eksikleri ya da kısıtlamaları ile de olsa uluslararası mülteci hukukunun gelişimi için yadsınamaz derecede önemli olan bir sözleşmedir. Bu sözleşme ile mültecilere ihtiyaç duydukları temel korumanın yanı sıra taraf devletlerden sağlık, eğitim, çalışma, barınma, aile hayatı gibi temel haklardan ve sosyal haklardan faydalanmaları sağlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise yapılan düzenlemelerin bu haklardan mülteci statüsü kazanmış kişilerin faydalanabilmesi için olup sığınmacılar için bunların öngörülmemesidir. Oysaki 1948 tarihli İHEB'nde sığınma hakkı düzenlenmiş olup, Cenevre Sözleşmesi de bu haklara saygı ve bu temel üzerine inşa edilmiştir. Ancak sözleşmede sığınmacılara yer verilmemesinin nedeninin taraf devletlerin çeşitli yüklerin altına girmek istememesinden kaynaklandığı açıktır.²⁵

Sözleşmenin getirdiği en önemli düzenlemelerden birisi de zulüm gören ya da görme tehlikesinde olan kişilerin bu tehlike altında oldukları yere geri gönderilmemesidir. Sözleşmenin 31/1. maddesinde düzenlenen geri göndermeme ilkesine göre; "Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir."²⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere, kişinin bu ilkedan faydalanması için, kişinin ülkesinin dışında bulunması ve mültecilik statüsünü elde etmiş olması gerekmektedir. Ayrıca sığınmacılarında mültecilik

²⁴ Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, s.14.

²⁵ Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, s.15.

²⁶ Cenevre Sözleşmesi, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, Erişim 10.07.2018.

statüsü ile ilgili durumları belli oluncaya kadar bu haktan yararlanmaları bu sürecin doğal bir sonucudur.²⁷

1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsü ile İlgili Protokol

1951 Sözleşmesi sonrası dünyadaki mülteci sorunu artarak devam etmesine karşılık sözleşmedeki kısıtlamalar nedeni ile bu sorunlara bir çözüm üretilmemesi üzerine, yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda herhangi bir tarih ve yer kısıtlaması olmadan uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin de mültecilere sağlanan haklardan faydalanabilmesi hedeflenmiştir. BM Genel Kurulunun bu konudaki çalışmaları neticesinde 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol, bağımsız bir hukuk belgesi olarak, 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁸

Protokolün 1. maddesinin 2. fıkrasında yer alan hükümlerle, 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1/A(2) maddesinde yer alan “ 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda...” ve “ söz konusu olaylar sonucunda” ifadeleri sözleşme metninden çıkarılmıştır.²⁹ Böylelikle Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan tarih sınırlaması ileride kapsayacak şekle getirilerek, sınırlama kaldırılmıştır. Protokolün 1. maddesinin 3. fıkrasında, 1951 Cenevre Sözleşmesine coğrafi kısıtlama ile taraf olan devletlerin hakkı saklı tutularak, protokolün hükümlerinin taraf devletlerce coğrafi kısıtlama olmadan uygulanacağı ifade edilmiştir.³⁰

²⁷ Elif Uzun, “Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(30), 2012, s. 29.

²⁸ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 228.

²⁹ Türkdoğan, Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları, s.13. detaylı bilgi için bakınız 1967 Protokolü, [http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C(1).pdf), Erişim 10.07.2018.

³⁰ 1967 Protokolü, [http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C(1).pdf), Erişim 10.07.2018.

1951 Cenevre Sözleşmesi her ne kadar uluslararası mülteciler hukuku için pek çok ilki taşıyan önemli bir belge olsa da bünyesindeki kısıtlamalar ile II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da ortaya çıkan mülteci sorununa yönelik, Avrupalı devletlerin, Avrupa için hazırladığı bir sözleşme görünümü vermektedir ve bu şekli ile milyonlarca kişiyi kapsam dışında bırakarak, siyasi bir görünüm sergilemekteydi. 1967 Protokolü ile tarih ve yer sınırlamalarının kaldırılması ile Cenevre Sözleşmesi daha evrensel bir görünüm kazanmıştır.³¹

Terim Sorunu ve Mülteci Statüsünün Kazanılması Şartları

Terim Sorunu

Günümüzde göçmen tanımlaması yapılırken herhangi bir sorun olmamasına karşın, mülteci ve sığınmacı tanımlarında ciddi bir kargaşa yaşanmaktadır. Özellikle Türk hukukunda 'sığınmacı' diye bir kavramın kullanılmıyor olması bizim için ayrı bir kavram karmaşası ortaya çıkarmaktadır. Türk hukukunda sığınmacı kavramının kullanılmamasına bir sonraki başlık altında yer verilecek olup, burada uluslararası hukukta sığınmacı kavramından ne anlaşıldığı belirtilmeye çalışılacaktır.

Göçmen, daha iyi bir yaşam sürme amacıyla kendi ülkesini terk ederek, başka ülkelere veya bölgelere refah düzeylerini arttırmak, daha iyi bir eğitim alabilmek, daha iyi bir yaşam sürebilmek gibi daha iyiyi arzularak kendi rızasıyla göç eden kişilere denir. Göçmen statüsü ise her ülkenin kendi yasal düzenlemesinde olup değişiklik gösterebilir. Göçmen, zulme uğrama ya da bir tehlikeye maruz kalmaksızın, daha iyi temelli ekonomik kaygılarla yer değiştiren kişidir.³²

³¹ Emma Haddad, *The Refugee in International Society Between Sovereigns*, New York: Cambridge University Press, 2008, s. 148.

³² Adem Çiçeksoğüt, "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.6, S.2, 2017, s. 4.

Sığınmacı, ülkesini terk ederek üçüncü bir ülkeden, mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüsü henüz belirlenmemiş, resmileşmemiş kişilere denir.³³

Mülteci, “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen kişi”dir.³⁴

Mülteci Statüsünün Kazanılması Şartları

1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre mülteci; “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiler” olarak tanımlanmaktadır. (1967 değişikliği ile tarih kısıtlaması ortadan kalkmıştır.) yapılan tanıma göre, bir kişinin mülteci olarak değerlendirilebilmesi için ilk olarak; kendi ülkesini terk etmesi, ülkesinin dışında olması, başka bir ifade ile yabancı olması gerekmektedir. İkinci olarak ise, kişinin baskı ve zulüm gibi haklı nedenlerinin olması gerekmektedir. Yine tanıma göre baskı ve zulmün haklı nedenleri ise, ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba üye olmak ya da siyasi düşüncelerden kaynaklanan zulüm görme korkusudur.

³³ Nasıh Sarp Ergüven ve Beyza Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku Ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.62, S.4, 2013, s. 1019.

³⁴ http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, Erişim 10.07.2018.

Cenevre Sözleşmesi'ne göre yalnızca kendi ülkesi dışında bulunan kişiler mülteci statüsü kazabilir. Sözleşme, zorunlu göç mağdurlarının sorunlarını çözmek için değil kendi ülkesinin dışında bulunan ve herhangi bir devletin korumasında olmayan kişilerin sorunlarını çözmek üzere oluşturulmuştur.

Zulüme uğramaktan haklı nedenlerle korkma şartındaki 'zulüm' kelimesi özellikle seçilmiş olup net bir tanımının yapılmasından kaçılmıştır. Çünkü süreç içerisinde bu kelimenin anlamının genişleyebileceği hesap edilmiştir.

Mülteci hukukunda esas olan, sığınma arayan kişinin madde de belirtildiği gibi makul sebeplere dayanması ve kişiye ulusal koruma temin edilinceye kadar uluslararası korumanın sağlanmasıdır. Bunun gerçekleşebilmesinde ki en temel aracı ilke ise geri göndermeme ilkesidir. Bu ilkeye göre sığınma talebinde bulunan kişi, yaşam ve özgürlüğünün tehlike altında olacağı varsayılan bir ülkeye geri gönderilemez.³⁵

Türkiye ve Mülteci Hukuku

Türkiye coğrafi konumu nedeniyle tarihin hemen her döneminde insan hareketlerinin hedefi veya transit geçiş noktası olmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan Türkiye, Sözleşmeyi ve 1967 Protokolünü coğrafi sınırlama şartı ile uygulamaktadır. Buna göre Türkiye, Avrupa'dan gelenleri 'mülteci' olarak kabul ederken, Avrupa dışından gelenleri 'şartlı mülteci' olarak adlandırmaktadır. Başka bir ifade ile Türkiye, Avrupa ülkeleri dışından gelenlere ve sözleşme gereğince gerekli şartları taşıyan kişileri şartlı mülteci olarak tanımlamakta ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar bu kişilere uluslararası koruma sağlamaktadır.³⁶

Coğrafi konumu gereği Türkiye, fakir güney ülkelerinin zengin kuzey ülkelerine geçmelerinde bir köprü görevi görürken, yirminci

³⁵ Odman, *Mülteci Hukuku*, S.155.

³⁶ İbrahim Kaya ve Esra Yılmaz Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, İstanbul: SETA, 2015, s.19.

yüzyılından sonundan itibaren ise özellikle Ortadoğu'da ki karışıklıklardan dolayı bir hedef ülke haline gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin sözleşmeye bu şart ile yaklaşmasında ki en önemli nedenlerin başında ise Türkiye'nin konumundan dolayı yaşanan bu yoğunluk karşısında ekonomik olarak bunun tek başına üstesinden gelemeyecek olması vardır. Ekonomik etmen temel olmakla birlikte sosyal, demografik ve daha pek çok etmen Türkiye'nin bu yaklaşımının nedenini oluşturmaktadır.

Yirminci yüzyılın sonlarında değişmeye başlayan ve halen devam eden uluslararası konjonktürel hareketler neticesinde Türkiye'ye milyonlarca insan gelmiştir. İran devrimi, İran-İrak savaşı, Yugoslavya'nın bölünmesi, Bulgaristan'dan sınır dışılar, Körfez krizi, Kosova'daki olaylar ve en güncel olanı Suriye Krizi neticesinde Türkiye, milyonlarca insana kapılarını açmak durumunda kalmıştır.³⁷ AB'ye giriş ve müktesebata uygunluk neticesinde Türkiye'nin bu coğrafi engeli kaldırması istenmiş ancak Türkiye bu külfetin altından tek başına kalkmasının mümkün olmadığını söyleyerek gerekli adımların atılması durumunda bu konunun masaya yatırılabilceğini ifade etmiştir.

Türkiye Cenevre Sözleşmesi'ne üç noktada çekince koyarak kabul etmiştir. İlk olarak, 1951 Sözleşmesi'nin imzalandığı dönemde bulunan ve 1967 Ek Protokolü ile kaldırılan zaman sınırlamasına ilk etapta Türkiye'de dahil olmuş ve 1951 yılından önce meydana gelen olaylar neticesinde gerekli şartları taşıyan kişileri mülteci olarak kabul etmiştir. Ancak 1967 Protokolü ile bu sınırlama ortadan kalkmıştır. İkinci olarak, sözleşmenin hiçbir hükmünün, 'Türkiye'de Türk vatandaşlarına verilen haklardan daha fazlasını mültecilere verdiği şeklinde yorumlanamayacağını' ifade ederek kabul etmiştir.³⁸ Üçüncü olarak ise, günümüzde halen devam eden şekli ile coğrafi sınırlama ile kabul etmiştir. Türkiye,

³⁷ İbrahim Kaya, *Seeking A Legal Perspective On International Migration And Turkey*, İstanbul; Legal Yayıncılık, 2012, s. 65.

³⁸ Kaya ve Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, s. 21.

1967 protokolüne taraf olurken, sözleşmede sunulan iki seçenektan ilkinin tercih ederek, protokolü kabul etmiştir. Bunlar; “1 Ocak 1951 öncesinde Avrupa’da cereyan eden olaylar” ve “1 Ocak 1951 öncesinde Avrupa’da veya başka yerlerde cereyan eden olaylar” şeklindedir. Türkiye ile beraber sözleşmeyi coğrafi sınırlama şartı ile uygulamaya eden devletler, Kongo, Madagaskar, Monako’dur.³⁹

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Konunu

Türkiye’de mülteci hukuku hakkında ilk yasal düzenleme 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’dur. (YUKK) kanununun 1.maddesine göre amacı şu şekilde ifade edilmektedir; yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.⁴⁰ Kanun kapsamında “Avrupa’da meydana gelen olaylar ” kıstası alınmaktadır ve coğrafi sınırlama devam etmektedir.⁴¹ Bu kanun ile İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve kanunun uygulanmasından sorumlu tutulmuştur. Yine kanunda ‘sığınmacı’ kavramı yerine ‘şartlı mülteci’ kavramı oluşturulmuş ve Türk Hukuku’ndan kargaşaya sebebiyet veren sığınmacı kavramı çıkartılmıştır. Bu yüzden yasal olarak Türk Hukuku’nda sığınma diye bir kavram yer almamaktadır. YUKK’a göre mülteci, “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle

³⁹ “States Parties to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and 1967 Protocol”, UNHCR, [http:// www.unhcr.org/3b73b0d63.html](http://www.unhcr.org/3b73b0d63.html) , Erişim 10.07.2018.

⁴⁰ YUKK, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁴¹ YUKK m.61. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir”⁴² şeklinde tanımlanmaktadır. Şartlı mülteci ise, “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir”⁴³ şeklinde tanımlanır.

Geri gönderme yasağı da bu kanun ile Türk Hukuku’na girmiştir. “Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.”⁴⁴

YUKK, uluslararası korumayı dört başlık altında incelemektedir. Bunlar; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma sorumluluğudur. Mülteci ve şartlı mülteci yukarıda ifade edildiği şekilde coğrafi sınır esas alınarak belirlenir. İkincil koruma ise, mülteci veya şartlı mülteci olarak değerlendirilemeyen ancak menşei veya ikamet ülkesine gönderilmesi durumunda da “ölüm

⁴² YUKK m. 61. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁴³ YUKK m.62. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁴⁴ YUKK m.4. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyecek şiddet hareketleri yüzünden şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle, menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen yabancı veya vatansız kişilere sağlanan bir statü"dür.⁴⁵

Geçici koruma ise burada basitçe tanımlanacak olup detayları bir sonraki başlık altında açıklanacaktır. Buna göre geçici koruma, "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanan korumadır."⁴⁶

Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü

Tunus'ta bir gencin kendini ateşe vermesi sonucu patlak veren ve kısa sürede Libya, Cezayir, Bahreyn, Yemen gibi ülkelere yayılan Arap Dünyası'nda ki demokratikleşme taleplerinin 2011 yılındaki duraklarından biri de Suriye olmuştur. 2011 yılında küçük çaplı başlayan demokratikleşme taleplerini, Baas Rejimi gerekenleri adımları atacaklarını söyleyerek bastırmıştır. Ancak çok süre geçmeden beklenen adımların atılmaması üzerine ayaklanmaların sayısı artmıştır. Yönetim ise bu ayaklanmaları oldukça kanlı bir şekilde bastırmıştır. Artan baskı ve rejimin kendi vatandaşlarını öldürmeye başlaması kısa süre sonra Suriye'yi bir iç savaşa sürüklemiştir. İlk etapta Türkiye sınırlarına dayanan Suriyeli sayısı nispeten daha azken Suriye'de egemenliğin parçalanması ve ülkenin genelinde kontrol edilemeyen bölgelerde yeni egemenlik iddiası ile farklı unsurların türemesine bağlı olarak bu sayı her geçen gün artmıştır. Rejim güçleri ile muhalifler arasında başlayan bu iç savaşa kısa süre sonra kontrol edilemeyen bölgelerde türeyen

⁴⁵ YUKK m.63. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁴⁶ YUKK m.91. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

terör örgütleri de dâhil olmuş ve uluslararası ilişkiler terminolojisinde Suriye Sorunu, Suriye Krizi şeklini almıştır. Günümüzde Türkiye'nin önemli gündem maddelerinden biri olan Suriyeliler durumu, bu başlık altında incelenecek olup, sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda ve haklı sebepleri olan kişileri mülteci olarak kabul eden Türkiye'nin Suriyeliler için hukuki olarak nasıl bir tanımlama yaptığı sorusuna cevap verilecektir.

2011 yılında bu kriz ilk patlak verdiğinde Suriyeliler, acil bir önlem olarak sığınma talebi ile Türkiye'nin sınırlarına dayanmışlardır. İlk etapta geçici olacağı düşünülen bu durum için gerekli önlemler alınarak, yetkili makamlarca 'misafir' olarak tanımlanan Suriyelilerin temel ihtiyaçları giderilmiştir. İlk olarak konuya sadece insani yardım gözü ile bakıldığı için hukuki statü konusuna ve derinliğine inilmemiştir.⁴⁷ Ancak sayının her geçen gün artması ve resmi rakamlara göre 3.5 milyonun üzerinde Suriyelinin Türkiye'de olduğunun bilinmesi üzerine bu sorunun çözümü ve hukuki olarak durumun netlik kazanması için bir şeylerin yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Böyle bir çalışmanın yapılması hem Türkiye'nin Suriyelilere karşı yükümlülüklerinin sınırlarının çizilmesi için hem de Suriyelilerin hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi için elzemdir.⁴⁸ Türkiye'deki Suriyelilerin sayısının bu kadar fazla olması ki gayri resmi rakamlarda daha fazla olduğu iddia edilmektedir. Türkiye için başta büyük bir ekonomik külfet olmak üzere, sosyal ve demografik yapının da bozulmasına bir neden olmuştur. Sınır kapılarından ülkenin içlerine doğru hareket eden Suriyeliler kayıt dışı istihdam edilmekte, belli bir bölgede toplanarak bölgenin demografik yapısını değiştirmekte ve toplumla entegre olamadığı için sürekli çatışmalara sebebiyet vermekteydi. Yaşanan bu ve benzeri pek çok

⁴⁷ Yasin poyraz, "Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, 2012, s.57

⁴⁸ Kaya ve Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, s. 28.

sorundan dolayı Suriyelilerin statüsü üzerine çalışmalar başlatılmıştır.

Suriyelilerin statüleri ile ilgili akla gelen ilk kavram 'zorunlu göçmen' olmuştur. En genel hali ile zorunlu göç, insanların doğal yaşam alanlarından istem dışı ayrılmalarıdır. Bu zorunlu göçlerin arkasında savaş, insan hakları ihlalleri, baskıcı rejimler ya da iklim değişikliği, deprem, erozyon gibi doğal sebepler olabilmektedir.⁴⁹ Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda ve medyada Suriyeliler mülteci olarak nitelendirilse de Türkiye'nin imzaladığı uluslararası antlaşmalar gereği Suriyeliler ne mülteci ne de şartlı mülteci olarak değerlendirilebilmektedir. Daha evvel ifade edildiği şekilde Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni de 1967 Ek Protokolü'nü de 'coğrafi sınırla' çekincesi ile kabul etmiştir. YUKK öncesinde Türkiye'de yürürlükte bulunan ve kısaca 1994 Yönetmeliği olarak adlandırılan, *"Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"* Avrupa'dan gelenleri 'mülteci' Avrupa dışından gelenleri 'sığınmacı' olarak kabul etmekteydi. YUKK ise sığınmacı kavramını türk Hukuku'ndan çıkararak yerine 'şartlı mülteci' kavramını koymuştur. Yine YUKK, "ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak" kişilere "ikincil koruma" verileceğini ifade etmiştir.⁵⁰ Bu statünün tanımlanabilmesi için ise statü belirleme işleminin yapılması gerekmektedir. Ancak çok sayıda, aniden ve kitlesel olarak Türkiye'ye Suriyelilerin girişi gerçekleştiği için statü belirleme sürecinin işletilemeyeceği pratik olarak çokta mümkün değildir.⁵¹

⁴⁹ Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2011, s. 156-57

⁵⁰ YUKK m.63(1)(c). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁵¹ Kaya ve Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, s.30.

Yaşanan tüm bu tartışmaların ışığında yayımlanan ‘Geçici Koruma Yönetmeliği’⁵² tartışmalara son noktayı koymuştur. Yönetmeliğin amacı, “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilmesidir.”⁵³ Bu sayede uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilemeyen kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliği ile ilgili hususların düzenlenmesi yapılmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüsü ‘Geçici Koruma Statüsü’ şeklinde olup, oluşturulan yönetmelik ile 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesinde yerini almıştır.

Sonuç

19. ve 20. yüzyıllar insanlık tarihinin en kötü dönemleri olmuş ve 21. yüzyılda önceki kötü mirasın sorunlarına çözüm arayışı ile geçmiştir. Kapitalizmin vahşi bir hal alması, savaşlar, iç savaşlar, işgaller, rejim değişiklikleri gibi nedenler dolayısı ile artan baskı ve şiddet pek çok insani yerinden ederek, ülkelerini terk etmek durumunda bırakmıştır. Yerlerinden edilen insanların çok büyük sayılara ulaşması ise bu konu üzerinde daha etkili adımlar atılması gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu konu özelindeki çalışmalar ilk olarak 1920’li yıllarda başlamış ve sonrasında Millet Cemiyeti desteği ile devam etmiştir. Milletler Cemiyetinin dağılması

⁵² 6458 sayılı İçişleri Bakanlığının 13.08.2014 tarihli ve 8027 sayılı yazısı üzerine, 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 13.10.2014 tarihinde kararlaştırılan ve 22 Ekim 2014 tarih ve 2014/6883 Karar sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik.

⁵³ YUKK m.91. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 09.07.2018.

ve Birleşmiş Milletler'in kurulması ile konu üzerindeki çalışmalar devam etmiştir. BM, konunun daha kapsamlı değerlendirilebilmesi adına kısa sürede kendine bağlı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ni kurmuş ve uluslararası mültecilik sorunu üzerine ve çözümü üzerine çalışmalar artmıştır. Yine 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi imzalanmış ve sözleşme ile uluslararası mülteci hukuku ve mülteci sorunlarının giderilmesi konusunda büyük bir adım olmuştur. sözleşme içerisinde kısıtlamalar barındırması ve uluslararası olmaktan uzak olması dolayısı ile pek çok eleştiriye maruz kalmış ve 1967 yılında kabul edilen Ek Protokol ile sözleşme içerisindeki zaman sınırlaması tamamen kaldırılmış ve mekan sınırlaması da hakları saklı tutularak kaldırılmıştır. Böylelikle uluslararası mülteci hukuku 1967 Protokolü ile kurumsallaşmış ve daha evrensel bir görünüme ulaşmıştır.

Türkiye'de uluslararası mülteciler hukuku konusundaki resmi ve dişe dokunur yapılandırmalar 2013 yılı itibariyle başlamış olsa da Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesini kabul eden devletler arasında bulunmaktaydı. 1967'de zaman kısıtlamasının kaldırılmasına ses çıkarmayan ve o şekli ile uygulamaya devam eden Türkiye, coğrafi kısıtlamayı kaldırmayarak, Avrupa'daki olaylar neticesinde haklı sebepleri taşıyan kişilere mülteci statüsü vermiştir.

2013 yılındaki resmi çalışmalara kadar Avrupa dışında meydana gelen olaylar karşısında haklı sebeplerle kendisine başvuru yapanları sığınmacı olarak niteleyen Türkiye, 2013'te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile bu kavramı literatür dışında bırakarak, şartlı mülteci kavramını kullanmaya başlamıştır. Yine bu kanun ile ikincil koruma, geri göndermeme ilkesi ve geçici koruma statüsü gibi yenilikler Türk kanunlarında yerini almıştır. Türk kanunlarının çağa ayak uyduracak şekilde yapılandırılmasına ve iltica konusunda geliştirilmesine karşın 2011 yılında Suriye'de patlak veren olaylar neticesinde Türkiye'ye sığınma talebinde bulunan kitleler için hukuki bir tanımla

bulunmamaktaydı. İlk etapta geçici olarak düşünölen ve yetkililer tarafından misafir olarak tanımlanan Suriyelilerin sayısı her geçen gün artmış ve günümüzdeki sayısı Temmuz 2018 itibariyle, resmi rakamlara göre 3,5 milyona ulaşmıştır. Sayınında büyüklüğünden anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin bu konu özelinde bir çalışma yapması zorunlu bir hal almıştır.

Ekonomik külfetin yanı sıra bu kadar fazla Suriyeli, Türkiye için sosyal olarak da pek çok sorun doğurmuştur. Bundan dolayı, Türkiye, hem Suriyeliler için kendi imkânları doğrultusunda yapabileceklerini resmileştirmek, hem bu konunun hukuki boyutundaki karmaşayı giderebilmek hem de Suriyelilerin ihtiyaçlarına ne ölçüde cevap vereceğini belirlemek adına 2014 yılında YUKK'a ekleme yaparak 91. Maddesinde bu durumun adını koydu. Daha öncede ifade edildiği şekilde, Türkiye'deki Suriyeliler, Türkiye'nin imzalamış bulunduğu uluslararası antlaşmalara göre ne mülteci ne şartlı mülteci ne de ikincil koruma olarak tanımlanabilmekteydi. Ancak yapılan bu ekleme ile Türkiye'deki Suriyelilerinde hukuki durumu netlik kazanmış oldu. Buna göre Türkiye'deki Suriyelilerin resmi statüsü geçici koruma statüsündedirler. Böylelikle yaşanan terminolojik kargaşada son bulmuştur.

Kaynakça

1951 Cenevre Sözleşmesi, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf. (Erişim: 10.07.2018).

1967 Protokolü, [http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTE%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CN%E%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTE%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CN%E%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C(1).pdf). (Erişim: 10.07.2018).

Betts, A. ve Loescher, G. (2011). *Refugees in International Relations*. New York: Oxford University Press.

- BM, Uluslararası Mülteci Örgütü Statüsü, 15 Aralık 1946, "Görev ve Yetkileri", <http://www.refworld.org/docid/3ae6b37810.html>. (Erişim: 09.07.2018).
- BMMYK Tüzüğü, http://madde14.org/index.php?title=Birle%C5%9Fm_i%C5%9F_Milletler_M%C3%BClteciler_Y%C3%BCksek_Komiserli%C4%9Fi_T%C3%BCz%C3%BCC%C4%9F%C3%BC. (Erişim: 10.07.2018).
- Büyükçalık, M. E. (2014). *Mülteci Hukuku'nun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları*. (Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. Ankara: Seçkin Hukuk.
- Çiçeksoğüt, A. (2017). "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2): 1-20.
- Ergüven, N.S. ve Özturanlı, B. (2013). "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4): 1007-1061.
- Goodwin-Gill, G.S. ve McAdam J. (2007). *The Refugee in International Law*. 3. Baskı. Oxford: Oxford University Press.
- Haddad, E. (2008). *The Refugee in International Society Between Sovereigns*. New York: Cambridge University Press.
- Kapani, M. (1976). *Kamu Hürriyetleri*. 5. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Kaya, İ. ve Eren, E. Y. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*. İstanbul: SETA.
- Kaya, İ. (2012). *Seeking a Legal Perspective on International Migration and Turkey*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Lentini, E. (1985). "The Definition of Refugee in International Law: Proposals for the Future". *Boston College Third World Law Journal*, 5 (2): 183-198.
- Loescher, G. (1993). *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis*. New York: Oxford University Press.
- Odman, M.T. (1995). *Mülteci Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Özcan, M. (2005). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*. Ankara: USAK.
- Özkan, I. (2013). *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*. Ankara: Seçkin Hukuk.
- P. Fitzmaurice, "Anniversary of the forgotten Convention: The 1933 Convention and the search for protection between the world wars",

- http://www.legalaidboard.ie/lab/publishing.nsf/content/The_Research_April_2013_Article_1. (Erişim: 10.07.2018).
- Poyraz, Y. (2012). "Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2): 53-69.
- Saraçlı, M. (2011). *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Töre, N. (2016). *Uluslararası Göç Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türkdoğan, M. A. (2018). *Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UNHCR. "States Parties to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and 1967 Protocol", <http://www.unhcr.org/3b73b0d63.html>. (Erişim: 10.07.2018).
- Uzun, E. (2012). "Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(30): 25-58.
- YUKK, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>. (Erişim: 10.07.2018).